

The general directions of further improvement of the domestic criminal law in the sphere of children's protection are: the allocation of a separate section in the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, devoted to crimes against family, custody and normal development of children; review of the norms of the Criminal Code of Ukraine for the purpose of uniformity of use and the same correlation of the terms «child», «minor», «juvenile»; improvement and unification of lists of special subjects of crimes that are: parents and persons substituting them (in the Articles 150-1, 155, 156, 166, 304, 323 of the Criminal Code of Ukraine) taking into account family and civil legislation; further strengthening responsibility for some crimes that can be committed against children.

Keywords: crimes against family and minors; the Section of the Special part of the Criminal Code of Ukraine; a child; criminal law doctrine.

УДК 343.322

О. В. Зайцев,

В. Р. Філіпенко

ДО ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ (Ч. 2 СТ. 111 КК УКРАЇНИ)

Статтю присвячено дослідженню передумови та підстав звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду. Вивчено генезис становлення цієї заохочувальної норми. Піддано аналізу точки зору науковців, вивчено судову практику застосування ч. 2 ст. 111 КК України; виокремлено певні труднощі та запропоновано способи їх ліквідації.

Ключові слова: звільнення від кримінальної відповідальності, державна зрада, підстави.

Постановка проблеми. На сьогодні одним з пріоритетних напрямів кримінально-правової політики є протидія та запобігання державній зраді. Підтвердженням цього є, зокрема, посилення кримінальної відповідальності за цей злочин, яке двічі відбулося в 2014 році. Проте покарання не єдиний метод кримінально-правового регулювання. Про це свідчить спеціальна норма звільнення від кримінальної відповідальності в ч. 2 ст. 111 КК України.

Зазначимо, що дослідження цього питання не менш важливе ніж аналіз самого складу злочину. Щодо цього П.В. Хряпінський справедливо зауважив, що проблема природної латентності державної зради, а саме: таємність вчинення цього злочину, його висока суспільна небезпека, професійна підготовка виконавців утруднює виявлення, розкриття цього злочину та доведення вини учасників, покарання винних осіб, що й змусило законодавця як один з вискоєфективних чинників протидії цьому злочину передбачити заохочення у вигляді спеціального звільнення від кримінальної відповідальності за умов, передбачених відповідним заохочувальним приписом [1, с. 149].

Вивчення та дослідження цього питання є нагальним на сьогодні ще й через значне збільшення випадків вчинення державної зради [2]. Згідно із звітністю Генеральної прокуратури України за 2016 р. у Єдиному реєстрі досудових розслідувань обліковано 126 злочинів, передбачених ст. 111 КК України, з них – вісім клопотань до суду про звільнення від кримінальної відповідальності [3]. За 2017 р. – 89 злочинів, клопотань – дев'ять [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням кримінальної відповідальності за державну зраду, а також звільненням від неї займалися такі науковці, як Г.З. Анашкін, Г.В. Андрусів, О.Ф. Бантишев, Ю.В. Баулін, В.М. Боровенко, В.А. Владіміров, Н.С. Кончук, В.Г. Кундеус, Ю.В. Луценко, М.І. Хавронюк, П.В. Хряпінський, В.М. Шамара та інші.

Формування цілей. Метою статті є аналіз передумови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду, вивчення доступної практики застосування ч.2 ст. 111 КК України.

Виклад основного матеріалу. Будь-яку правову проблему неможливо розв'язати, не дослідивши належно її генезис [5, с. 45]. Уперше звільнення від кримінальної відповідальності за зраду державі передбачено в «Правах, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року. Зокрема, Глава 3 «О преступникахъ противъ маестата государева» містить п. 2 артикулу 4 «О раскаявшемся изменнике прежде исполнения своего злого намерения». Гідною прощення визнавалась особа за наявності умов сукупно: 1) добровільне повідомлення належним органам про «зловмисництво»; 2) шире каєття особи. Йдеться про безумовне звільнення особи від відповідальності за зраду на стадії готування до злочину [6, с. 146].

Після XVIII ст. жоден нормативно-правовий акт не передбачав подібної норми аж до середини XX ст. Саме Указом Президіуму Верховної Ради СРСР від 13 січня 1960 року «Про доповнення статті 1 Закону про кримінальну відповідальність за державні злочини» було закріплено заохочувальну норму в п. «б» ст. 64. Не підлягав кримінальній відповідальності громадянин СРСР, завербований іноземною розвідкою для проведення ворожої діяльності проти СРСР, якщо: 1) він для виконання отриманого злочинного завдання жодних дій не вчинив; 2) добровільно заявив органам влади про свій зв'язок з іноземною розвідкою [7]. Отже, лише в одній формі зради Батьківщини можливе звільнення – вербування громадянина іноземною розвідкою для проведення ворожої діяльності проти СРСР.

Дальші зміни норми передбачені Указом Президіуму Верховної Ради СРСР «Про внесення змін та доповнень в деякі законодавчі акти СРСР про кримінальну відповідальність та кримінальне судочинство» від 11 січня 1984 року [8], де словосполучення «не підлягає» замінено на «звільняється від». У подальшому Законом України від 17 червня 1992 року [9] стаття викладена в такій редакції: «Звільняється від кримінальної відповідальності громадянин України, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації чи їх представників ніяких дій не вчинив та добровільно заявив органам влади України про свій зв'язок з ними». Чинний КК України зберіг цей підхід до формулювання заохочувальної норми.

Звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, яка вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод через закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених КК України, у порядку, встановленому КПК України [10].

Досить розлоге наукове визначення звільнення від кримінальної відповідальності надає П.В. Хряпінський, згідно з яким це відмова держави від офіційного осуду особи, яка вчинила злочин, у вигляді обвинувального вироку суду та застосування обтяжень кримінально-правового характеру у зв'язку з юридичними фактами, передбаченими в КК України, що має наслідком припинення всього комплексу кримінально-правових відносин [11, с. 147]. Своєю чергою, О.О. Дудоров під таким звільненням розуміє врегульовану кримінальним і кримінально-процесуальним законодавством відмову держави в особі компетентних органів від засудження того, хто вчинив злочин, і від застосування щодо нього кримінально-правових заходів примусового характеру [12, с. 207]. Уважаємо більш обґрунтованим визначення, розроблене Ю.В. Бауліним, який трактує звільнення від кримінальної відповідальності як передбачену законом відмову держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, обмежень її певних прав і свобод, визначених КК України [13, с. 58].

Ч. 2 ст. 111 КК України містить заохочувальну норму, згідно з якою звільняється від кримінальної відповідальності громадянин України, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників ніяких дій не вчинив і добровільно заявив органам державної влади про свій зв'язок з ними та про отримане завдання. Тобто, особа підлягає заохоченню за умови виконання нею конкретних дій. Спершу потрібно визначити наявність передумови та підстав для цього. Передумовою є вчинення громадянином України державної зради, а підставою – посткримінальна поведінка злочинця, а саме вчинення дій, визначених ч.2 ст. 111 КК України.

Аналізуючи передумову, зазначимо, що ініціатором вступу в злочинні зв'язки та надання злочинного завдання завжди повинна бути іноземна держава, іноземна організація або їх представники. Отже, звільнення від кримінальної відповідальності можливе не в усіх формах державної зради. Зокрема, якщо перехід на бік ворога може бути вчинений з власної ініціативи громадянина України, то слід визнати, що в цьому випадку звільнення від кримінальної відповідальності є неможливим. У цьому випадку, як справедливо вказує Ю.В. Баулін, ця форма державної зради буде передумовою звільнення від відповідальності лише, якщо йому передувала пропозиція переходу та злочинне завдання ворога держави [14, с. 23].

Другою формою об'єктивної сторони злочину є шпигунство. Як зазначає П.С. Матишевський, передача відомостей, указаних у ст.111 КК, – це повідомлення їх будь-яким способом, через будь-які засоби зв'язку адресатам шпигунства, а під збиранням мається на увазі добування їх будь-яким способом [15, с. 230]. Передача відомостей є закінченим злочином з моменту їх вручення адресатові, а збирання – з моменту безпосереднього пошуку, добування цих відомостей. Отже, лише попереднє отримання громадянином злочинного завдання та надання відповідної згоди на його виконання, але без вчинення конкретних дій із збирання чи передачі відомостей, що становлять державну таємницю, є передумовою застосування ч. 2 ст. 111 КК України [13, с. 84]. Наприклад, у кінці липня 2014 харків'янина

намагалися завербувати представники ФСБ в Криму. Дорогою до Сімферополя його зняли з потяга та запропонували збирати інформацію про українських патріотів і патріотичні організації, а також про правоохоронців Харкова. Чоловік погодився, що слід кваліфікувати як готування до шпигунства, але як тільки повернувся до Харкова, відразу повідомив правоохоронні органи про спробу його завербувати. У судовому засіданні прокурор клопотав про його звільнення від відповідальності, керуючись ч. 2 ст. 111 КК України [16].

Щодо надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності, то закінченим цей злочин є з моменту, коли громадянин України почав надавати конкретну допомогу зазначеним вище суб'єктам у проведенні цієї діяльності (О.Ф. Бантишев, В.С. Картавцев) [17, с. 276]. Отже, передумовою звільнення від кримінальної відповідальності є лише готування до надання такої допомоги у вигляді отримання злочинного завдання та згоди на його виконання. До прикладу, у Чернігівській області СБУ затримала чоловіка, який був завербований російськими спецслужбами для проведення підривної діяльності проти України. Українця, який нелегально працював у Росії і потрапив у поле зору спецслужб Росії, представники ФСБ змусили повернутися в Україну та зібрати інформацію про кількість особового складу й техніки українських військових підрозділів у прикордонних з Росією районах, а також надати відомості про засоби захисту державного кордону України, розміщення військових об'єктів та конфіденційні дані співробітників українських правоохоронних органів. На виконання завдання українець жодних дій не вчинив [18; 19]. Відповідно, у його діях є тільки готування до проведення підривної діяльності, отже, наявна передумова застосування ч. 2 ст. 111 КК України.

Уважаємо переконливим висновок М.І. Мельника та М.І. Хавронюка, що громадянин, який вчинив державну зраду з власної ініціативи, без відповідного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників, має притягатися до відповідальності за ст. 111 КК України [20, с. 257], оскільки відсутня передумова звільнення. Проте деякі науковці з цим твердженням не погоджуються. Зокрема П.В. Хряпінський вважає, що відмова у звільненні від кримінальної відповідальності громадян, які з власної ініціативи пішли на співпрацю з ворогом, а потім ніяких дій не вчинили та добровільно заявили про це компетентним органом, є несправедливою [21, с. 48]. Науковець пояснює це тим, що стимулювання припинення державної зради має універсальний характер заохочувальної норми, яка не може обмежуватися морально-етичними міркуваннями ініціювання злочинної діяльності. Аргументи, які наводить учений, не є переконливими. Зокрема, при звільненні особи від кримінальної відповідальності за цей злочин, окрім виконання нею дій, передбачених ч. 2 ст. 111 КК України, має враховуватись і умисел особи при встановленні зв'язку з ворогом. Адже саме цей елемент суб'єктивної сторони державної зради вказує на спрямованість дій громадянина при встановленні контакту

з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками. А словосполучення «морально-етичні міркування» взагалі не має кримінально-правового значення.

Звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду можливо у разі дотримання суб'єктом злочину трьох умов у сукупності: 1) вступ громадянина України у зв'язок з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками і отримання злочинного завдання; 2) невчинення жодних дій на виконання цього завдання; 3) добровільна заява органам влади України про свій зв'язок із зазначеними суб'єктами [22, с. 33; 23, с. 21]. В.Я. Тацій звертає увагу, що відсутність хоча б однієї з цих обставин виключає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності [24, с. 328]. Ця заохочувальна норма дає змогу особі відмовитися від вчинення злочину й при виконанні нею зазначених умов гарантувати їй звільнення від кримінальної відповідальності.

Перша з підстав передбачає невчинення жодних дій на виконання злочинного завдання. З огляду на це заслуговує на увагу позиція Ю. В. Луценка, який зазначає, що невчинення жодних дій, спрямованих на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їхніх представників полягає у повній бездіяльності особи щодо виконання отриманого суспільно небезпечного завдання на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [25, с. 432]. Ю.В. Баулін цю підставу трактує як чисту бездіяльність особи щодо виконання отриманого злочинного завдання [14, с. 26]. У тому разі, якщо особа погодилася та виконала злочинне завдання, до неї вже неможливо застосувати положення ч.2 ст. 111 КК України.

До прикладу, Ужгородський міжрайонний суд звільнив від кримінальної відповідальності двох громадян України, яких підозрювали в державній зраді. Мешканці Київської області у співпраці з іноземною державою здійснювали встановлення та подальше інсценоване знищення агітаційних гасел на території проживання переважно угорськомовного населення Закарпатської області. Дії проводилися для розпалювання міжнаціональної ворожнечі та дестабілізації суспільно-політичної ситуації в регіоні. Суд задовольнив клопотання прокуратури про звільнення підозрюваних від кримінальної відповідальності за вчинене. Таке рішення обумовлено тим, що підозрювані добровільно звернулися до правоохоронців й повідомили про свій зв'язок з представниками іноземної держави [26]. Тобто, винні погодилися на співпрацю з іноземною державою та безпосередньо вчиняли конкретні дії на виконання злочинного завдання: встановлення та знищення агітаційних гасел (підривно діяльність). Із викладеного вбачається ігнорування судом такої обов'язкової підстави звільнення як невчинення жодних дій на виконання злочинного завдання, і, відповідно, сумнівним виглядає задоволення клопотання прокурора про звільнення цих осіб від кримінальної відповідальності.

Добровільність заяви при застосуванні ч. 2 ст. 111 КК України науковці трактують як: 1) особа об'єктивно, реально могла виконати завдання:

нездоланих перешкод не було (В.Я. Тацій) [24, с. 328]; 2) особа мала можливість виконати отримане завдання, але відмовилася від його виконання, незалежно від мотивів такої відмови (П.С. Матишевський, О.Ф. Бантишев, В.С. Картавцев) [15, с. 230; 17, с. 277]; 3) особа не примушується до зазначеної заяви органами державної влади України, подає її не як наслідок насильства чи примусу, і що вона має можливість і надалі певний (можливо, досить тривалий) час приховувати від них факт свого зв'язку з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками (М.І. Мельник, М.І. Хавронюк) [20, с. 258]; 4) особа за своєю волею, а не вимушено, робить зазначену заяву (Ю.В. Баулін) [13, с. 264]. Отже, добровільною заявою органам влади України про свій зв'язок з іноземною державою, організацією або її представниками та про отримане завдання є заява, що містить необхідні відомості, подана громадянином України, який робить її без жодного примусу. До того ж автор заяви має бути впевненим, що він і надалі може приховувати свій зв'язок з іноземною державою, організацією чи її представниками. Добровільність також має виражатись у тому, що особа зізналася про такий зв'язок до пред'явлення їй доказів після відкриття кримінального провадження.

Заслуговує на увагу ґрунтовна позиція Ю.В. Бауліна щодо відомостей, які повинна містити така заява. Учений, зокрема, виділяє: 1) відомості про те, з якою іноземною державою чи іноземною організацією або їх конкретними представниками мав зв'язок той, хто робить заяву; 2) у чому конкретно такий зв'язок виявився, де і коли, а також яким способом і з ким був встановлений та підтримувався цей зв'язок; 3) де, коли, від кого і яким чином було отримано завдання; 4) у чому полягав зміст цього завдання, способи та час його виконання тощо; 5) поведінка особи після отримання завдання; 6) мотиви зробленої заяви тощо [13, с. 264]. Таким чином, заява має містити вичерпний перелік інформації щодо зв'язку громадянина України з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками, отриманого ним злочинного завдання та своєї поведінки після отримання такого завдання.

При цьому не має значення форма такої заяви (усна, письмова) та дотримання формальних вимог її оформлення чи подання. Окрім того, така заява має бути подана належному адресатові – органам державної влади [27]. Щодо цього О.Ф. Бантишев та В.С. Картавцев зазначають, що заява усно чи письмово може бути подана в будь-які органи державної влади (суд, прокуратуру, органи державної влади, органи місцевого самоврядування тощо) [17, с. 277]. Під органами державної влади України М.І. Хавронюк розуміє ті органи, до компетенції яких входить вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду – органи СБУ чи прокуратури. Водночас під час перебування громадянина України за кордоном такими органами влади для громадянина України можуть бути дипломатичні представництва та консульські установи України [20, с. 258]. Такої ж наукової думки дотримується і Ю.В. Баулін, який під адресатом, якому спрямована заява, розуміє відповідні компетентні органи державної

влади насамперед органи СБУ, а також інші органи державної виконавчої та судової влади України. За кордоном – дипломатичні представництва та консульські установи України в цій країні [13, с. 264].

Слід звернути увагу на ситуацію, за якої підстави, передбачені ч. 2 ст. 111 КК України, подібні до добровільної відмови при незакінченому злочині (ст. 17 КК). Так, природним явищем є конкуренція загальної та спеціальної норм, які регулюють тотожні суспільні відносини, що виникають при здійсненні суб'єктом злочину комплексу дій, передбачених кримінальним законодавством. Загальновизнаним є те, що спеціальна норма поширюється на вужче коло суспільних відносин та більш точно регулює їх, ніж загальна. Щодо застосування ст. 17 КК України чи ч.2 ст. 111 КК України позиції науковців розділились. В.О. Навроцький та М.І. Хавронюк вважають за доцільне застосовувати саме ст. 17 КК України [28, с. 83; 20, с. 258], пояснюючи, що якщо громадянин після встановлення зв'язку з ворогом ніяких дій, спрямованих на виконання цього завдання не вчинив, то й відповідальність для нього не настає згідно зі ст. 17 КК України. Більш обґрунтованими є позиції інших науковців (Ю.В. Баулін [14, с. 28-29], Н.С. Кончук [29, с. 109], П.В. Хряпінський [21, с. 50]), які вбачають конкуренцією загальної та спеціальної норм. Зокрема, Г.О. Котляр стверджує, що при конкуренції загального та спеціального видів звільнення від кримінальної відповідальності треба керуватися загальними правилами конкуренції норм, а саме – застосовувати спеціальну норму [30, с. 55].

Зазначимо, що ознаками добровільної відмови від злочину є: 1) остаточне припинення особою готування до злочину або замаху на злочин; 2) відмова від злочину з волі самої особи; 3) наявність у особи усвідомлення можливості довести злочин до кінця [31, с. 163]. Добровільна відмова на стадії готування до злочину (оскільки передумовою застосування ч. 2 ст. 111 КК України в будь-якій формі є саме готування до злочину) можлива в усіх випадках у формі простої бездіяльності. В.П. Тихий стверджує, що при добровільній відмові можуть бути здійснені дії щодо ліквідації створених умов для вчинення злочину, проте вони не є обов'язковими та не мають значення для встановлення добровільної відмови.

Натомість обов'язковою умовою застосування ч. 2 ст. 111 КК України, окрім інших умов, які видаються тотожними добровільній відмові, є саме заява органам державної влади про зв'язок з іноземною державою, організацією чи їх представником та про отримане завдання. Законодавець сформулював такі підстави звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду, урахувавши специфіку цього злочину, зокрема, об'єкт посягання та мету звільнення. Ця мета проявляється в подальшому розслідуванні державної зради (наприклад, виявленні конкретних ворогів України, громадян України, які на відміну від попереднього, працюють на іноземців тощо) та ліквідації її негативних наслідків. Отже, застосування ст. 17 КК України при державній зраді не є доречним.

Висновки. Вивчення судової практики застосування судами ч. 2 ст. 111 КК України свідчить, що суддям бракує рекомендаційних матеріалів щодо її застосування. Уважаємо, що корисним буде проведення узагальнення для

розробки вказівок із застосування цієї заохочувальної норми судами. Це завдання під силу новоствореному Верховному Суду України. Очевидним є також необхідність активізації науково-дослідницьких пошуків у цій сфері.

Використані джерела:

1. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 192 с.
2. За матеріалами військової контррозвідки СБУ засуджено диверсантів, терористів та агентів Кремля. URL : <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/1/view/4224#.oZFJWMWu> (дата звернення: 26.01.2018).
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. *Генеральна прокуратура України*: [офіційний веб-сайт]. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112661&libid=100820 (дата звернення: 26.01.2018).
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-вересень 2017 року. *Генеральна прокуратура України*: [офіційний веб-сайт]. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820 (дата звернення: 26.01.2018)
5. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.
6. Кистяковский А. Ф. Права, по которым судится малороссийский народ. Киев: Унив. тип. (И.И. Завадского), 1879. 1063 с.
7. О дополнении статьи 1 Закона об уголовной ответственности за государственные преступления: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 13.01.1960. *Ведомости Верховного Совета СССР*. 1960. №3. Ст. 24.
8. О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты СССР об уголовной ответственности и уголовном судопроизводстве: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 11.01.1984. *Ведомости Верховного Совета СССР*. 1984. №3. Ст. 58.
9. О внесении изменений и дополнений в Уголовный и Уголовно-процессуальный кодексы Украины и в Кодекс Украины об административных правонарушениях: Закон Украины от 17.06.1992. *Голос Украины*. 1992. 11 июля. №130.
10. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 12.
11. Хряпінський П. В. Звільнення від відповідальності в кримінальному праві України. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право)*. 2013. №2. С. 141-148.
12. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Вид. 2-ге, переробл. та допов. Київ: Атіка, 2008. Глава 3. 712 с.
13. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. 296 с.
14. Баулін Ю. В. Спеціальний вид звільнення громадянина України від кримінальної відповідальності за державну зраду. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2004. № 9. С. 21-29.

15. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 01 грудня 2001 р. / за ред. С.С. Яценка. Київ: А.С.К. 2002. Розд. I. Ос. част. 936 с.
16. Лефтер С. Піти наліво від країни: кого і як звинувачують у державній зраді в Україні. URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/uyti-nalevo-strany-kogobvinyauyt-gosudarstvennoy-1481276999.html> (дата звернення: 26.01.2018).
17. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. / за ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ: Алерта: КНТ: Центр учбової літератури, 2009. Т.1. Роз. I. Ос. част. 964 с.
18. У Чернігівській області СБУ затримала чоловіка, завербованого російськими спецслужбами. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/chernigovskoy-oblasti-sbu-zaderzhala-muzhchynu-1502971050.html> (дата звернення: 26.01.2018).
19. СБУ викрила спробу вербування громадянина України спецслужбами РФ. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/3991#JEXgAbPd.dpbs> (дата звернення: 26.01.2018).
20. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 6-тє вид., переробл. та доповн. Київ: Юридична думка, 2009. Розд. I. Ос. част. 1236 с.
21. Хряпінський П. В. Особливості звільнення від відповідальності громадянина України за вчинення державної зради. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони основ національної безпеки України*: матеріали кругл. столу (Харків, 26 трав. 2017 р.). Харків: Юрайт. 2017. С. 47-51.
22. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Вид. 2-ге. переробл. та допов. Київ: Атіка, 2008. Глава 3. 712 с.
23. Шевчук А. В, Дякур М. Д. Кримінальне право України (Особлива частина): навч. посіб. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2013. 472 с.
24. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-тє вид., перероб та доп. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. Розд. I. Ос. част. 1208 с.
25. Луценко Ю. В. Підстави та умови звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 429-434.
26. Другого підозрюваного у держзраді звільнено від відповідальності на Закарпатті. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1681327-druhohopidozriuvanoho-u-derzhzradi-zvilneno-vid-vidpovidalnosti-na-zakarpatti> (дата звернення: 26.01.2018).
27. Загинеї З. А. Спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із вчиненням державної зради: проблеми тлумачення та правозастосування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. Вип.47. С. 62-69.
28. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій. Київ: «Знання», КОО, 2000. 771 с.
29. Кончук Н. С. Звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду. *Право.ua*. 2016. № 1. С. 107-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2016_1_21 (дата звернення: 26.01.2018).
30. Котляр Г. О. Деякі питання конкуренції норм про звільнення від кримінальної відповідальності при вчиненні службових злочинів у сфері господарської діяльності. *Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері*

господарчої діяльності : матеріали наук.-практ. семінару (Харків, 9 лист. 2004 р.). Київ: Юрінком Інтер. 2005. С. 54-56.

31. Тихий В. П. Добровільна відмова при незакінченому злочині. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.* / Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. Т.17: Кримінальне право / редкол.: В.Я. Тацій (голова) [та ін.]. 1064 с.

Стаття надійшла до редколегії 23.02.2018

Зайцев А. В., Филипенко В. Р. К вопросу освобождения от уголовной ответственности за государственную измену (ч. 2 ст. 111 УК Украины)

Статья посвящена исследованию предпосылки и оснований освобождения от уголовной ответственности за государственную измену. Изучено генезис становления этой поощрительной нормы. Подвергнуты анализу точки зрения ученых, изучено судебную практику применения ч. 2 ст. 111 УК Украины; выделены определенные трудности и предложены пути их разрешения.

Ключевые слова: освобождение от уголовной ответственности, государственная измена, основания.

Zaytsev O., Filipenko V. To the Issue of Releasing from Criminal Liability for Treason (Part 2 of Article 111 of the Criminal Code of Ukraine)

Today the opposition and prevention of treason, that provided for in art 111 of the Criminal Code of Ukraine, is one of the priority areas of criminal-law policy. The increase in criminal liability for treason, which occurred twice in 2014, this is confirmed, in particular. However, punishment is not the only method of criminal law regulation. This is evidenced by a special exemption from criminal liability in Part 2 of Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine. So according to the reports of the General Prosecutor's Office of Ukraine on criminal offenses, in January-December 2016, 126 crimes stipulated, that vague article 111 of the Criminal Code of Ukraine, among them 8 appeals to the court about the release from criminal liability. Accordingly, a comprehensive, systematic study of this encouraging norm is relevant to Ukraine.

This article is devoted to the study of the precondition and grounds for exemption from criminal liability for state treason to establish inconsistencies and contradictions of this norm, and its improvement. The genesis of the formation of this encouraging norm is studied. For the first time, the release from criminal responsibility for betrayal of the state is stipulated in «The rights that the Little Russian people are condemning» in 1743. We paid attention to the situation of competition of general and special norms, namely, the voluntary refusal of an unfinished crime and the grounds provided for in Part 2 of Art. 111 of Ukraine, and we made a distinction. The point of view of scholars analyzed, the judicial practice of the application of Part 2 of Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine; some difficulties of this are outlined and the ways of their elimination are proposed.

Keywords: state treason, incentive norm, grounds for exemption from criminal liability, judicial practice, voluntary application, foreign state.